

Triplex modus corporis Christi – u rekonstrukciji radikalne ortodoksije

Boris Gunjević

Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“, Zagreb

boris.gunjevic@zg.htnet.hr

UDK:261.6:232:265.3

Pregledni članak

Primljeno: 1, 2009.

Prihvaćeno: 3, 2009.

Sažetak

Moderna teologija izgubila je srednjovjekovnu viziju triplex modus corporis Christi (trostrukost Kristova tijela). Henry de Lubac u svojim teološkim istraživanjima na nekoliko mjesta promišlja doktrinu o trostrukosti Kristova tijela koja spominje soma typicon, corpus mysticum i corpus verum. Soma typicon je tipološko, individualno Kristovo tijelo, a također i tijelo teksta njegove Riječi, corpus mysticum se odnosi na euharistijsko tijelo, a corpus verum odnosi se na Crkvu. U ranoj modernosti ta tri tijela pretaču se u dva koja egzistiraju u konfliktu. Jedno tijelo 'nestaje' i to je temeljni problem moderne teologije, uvjereni su korjeniti pravovjerci. Moje izlaganje ide za tim da pokaže kako radikalna ortodoksija razumije aktualiziranje inkarnacije danas. Pokušat ću pokazati kako Graham Word razumijeva soma typicon. Nakon toga ću predstaviti glavne odrednice corpus mysticum na način kako je to napravila Catherine Pickstock te corpus verum kako ga razumijeva i tumači John Milbank. U zaključku svog izlaganja želim naglasiti važnost i političku relevantnost diskursa kakvog zagovara radikalna ortodoksija, a posredno se tiče doktrine o inkarnaciji.

Ključne riječi: Crkva, tijelo, euharistija, liturgija, radikalna ortodoksija

U početku bijaše Bog. I Bog reče Božju riječ, Isusa Krista: objavu. Crkva je slavila Riječ u istini. A onda su došli teolozi koji su sve pokvarili jer su ustrajavali u pokušaju da Božju riječ prilagode riječima društva: 'najgluplji oblik izdaje' (s. 1). Ali ne bojte se: Ovdje je John Milbank i sve će ponovno biti u redu (Jones, 1997:1).

«Teologija je danas tragično prevažna» tvrdi J. Milbank. Prema Milbankovu mišljenju teologija je pristala da bude izgurana na marginalno mjesto koje joj je dodijelio prosvjetiteljski projekt sekularnog modernizma. Baš zato je J. Milbank oko sebe okupio svoje kolege, istomišljenike i studente kako bi mogli locirati mje-

sto istinske kršćanske prakse unutar suvremenog *postmodernog* konteksta. Godine 1998. tiskana je knjiga *Radikalna ortodoksija – nova teologija* (u daljnjem tekstu RONT) koja je bila prekretnica za neformalno zajedništvo okupljeno oko J. Milbanka, G. Warda i C. Pickstock. Navodno je C. Pickstock prva javno uprabila ime Radikalna ortodoksija. RONT ima dvanaest autora od kojih je sedam anglikanaca i pet katolika pa je stoga u pravu C. Pickstock koja tvrdi da “Alternativno čitanje pozicije koju zastupa radikalna ortodoksija može pokazati da je ona eksplicitno ekumenska teologija” (Pickstock, 2001:407).

Već na prvim stranicama navedenog zbornika, u takozvanim ‘zahvalama’ razvidan je golemi utjecaj na autore RONT-a. Iz ‘zahvala’ na početku knjigu možemo iščitati ne samo viziju urednika RONT-a, nego je iz pozivanja na određene autore moguće razumjeti i centralnu strategiju projekta u nastajanju. Osim klasičnih autora od kojih Platon i Aurelije Augustin zauzimaju najistaknutije mjesto, tu je svakako važno spomenuti golemi utjecaj Tome Akvinskog i Anselma Canterburijskog. No ono što odmah upada u oči jest činjenica da su svi članci skupljeni u jedan kembrički zbornik koji uvelike podsjeća na grupu anglikanskih autora s Oxforda iz pretprošlog stoljeća okupljenih oko zbornika eseja pod nazivom “Lux Mundi”, koji je uredio Charles Gore. S pravom se može pomisliti da je radikalna ortodoksija neka vrsta nastavka takozvanog oksfordskog pokreta drugim sredstvima. Ili da budemo još malo precizniji, RO bi bio redefinirani oksfordski pokret u postmodernom kontekstu. No takve tvrdnje mogu zbuniti neupućenog čitatelja. To da je RONT inherentno kembrički zbornik proistječe iz činjenice da se urednici pozivaju na Ralpa Cudwortha, najpoznatijeg autora takozvanog kembričkog platonizma kao i na jednog od najlucidnijih anglikanskih pjesnika, Christofera Smarta. Smart je bio predavač filozofije na Pembroke Collegeu u Cambridgeu. Stih iz njegove najpoznatije pjesme “Jubilate Agno” otvara zbornik sljedećim riječima: “For X has the pow’r of three and therefore he is God” (Smart, 1997: 48).

No za urednike RONT-a jednako su važni suvremeni autori s Cambridgea. Ti autori nisu imali neki općeniti utjecaj na nastanak zbornika, nego su profesori i osobni prijatelji Milbanku, Wordu i Pickstock. Spomenimo neke od njih. To su Rowan Williams, Nicolas Lash, David Ford, Janet Soskice, Tim Jenkins i Lewis Ayers. Zadnja skupina autora koja je utjecala na RO su autori izvan Cambridgea, a među njima su najpoznatiji Stanley Hauerwas, David Burrell, Michael Buckley, Walter Ong i nedavno preminula Gillian Rose. No glavni sugovornik cijelog pokreta, kada je u pitanju moderna teologija, svakako je francuski isusovac Henry de Lubac. Prema Milbankovom autoritativnom mišljenju Henry de Lubac ujedno je i najvažniji teolog dvadesetog stoljeća. Puno važniji od Karla Bartha i Karla Rahnera, uvjereni su korjeniti pravovjerci.

Kao što se može vidjeti iz uvodnog članka u zborniku, autori nam vrlo jasno razotkrivaju svoju središnju strategiju. Ta strategija plastično izražava jednostav-

nu i beskompromisnu kritiku moderne teologije, a glasi: «teologija ili nihilizam» Teologija ili nihilizam temeljna je misao cijelog RONT-a. Jednostavnije rečeno, RONT tvrdi da svaka filozofija ili metafizika koja iz svog diskursa isključuje Boga u krajnjoj konsekvenci vodi u nihilizam. To prije svega znači da teologija - ako želi biti plauzibilna - mora napustiti modernistički *pathos* u koji ju je uguralo Prosvjetiteljstvo. Nadalje, teologija mora postati središnji diskurs koji razumijeva biće i znanje jer će samo na taj način metafizika biti istinska metafizika, a filozofija istinska filozofija. Baš je zato važna teološka kritika filozofije s kojom Milbank otvara RONT. Prva četiri članka tematiziraju naočigled različite pristupe problemu znanja i postavljaju ih u kompleksni odnos s etičkom i političkom praksom unutar teološkog okvira. Taj teološki okvir otvara prostor za specifično estetsko iskustvo koje je u samoj srži teologije. Sljedeća grupa članaka jednostavno govoreći problematizira ljudsku praksu. Nakon te zaokružene skupine imamo tri članka koji žele jasnije naglasiti i konkretizirati pitanje jastva i prijateljstva govoreći o seksualnosti, tijelu i politici, dok zadnja četiri članka tematiziraju kontemplaciju i proizvodnju lijepog. Premda je RONT zamišljen kao teološka platforma koja poziva na dijalog, daljnje dorade i preinake, žustra i provokativna kritika zbornika nije izostala.¹ Pickstock će uspješno odgovoriti nadobudnim kritičarima tvrdeći da budućnost pokreta RO nije najvažnija, nego da je puno važnija budućnost same teologije - za koju se po svemu onome što autori RO-a rade, ne moramo brinuti. Ako želimo sažeti teme koje problematizira RONT unutar konteksta cijelog pokreta, onda te teme možemo sažeti u referencijalni okvir od sedam točaka:

- 1 David Ford i Guy Collins tvrde da autori RONT-a: Uopće ne ispunjavaju program zacrtan u RONT-u niti razvijaju dovoljno preciznu, cjelovitu i jasnu analizu pojedinih zadanih tema što je razvidno i u razmimoilaženju među samim autorima koji su se poslije distancirali od samog projekta; imaju golemi nedostatak biblijsko-egzegetskog argumentiranja, zapravo biblijska argumentacija u RONT-u uopće ne postoji, što je ujedno i najveći nedostatak cijele knjige; uvelike se razilaze s teologijom i filozofijom rane moderne prema kojoj su bespoštedno i militantno kritični nazivajući je reakcionarnom i jednostranom devijacijom kojoj nije pomogla ni reformacija, nego je čak i produbila određena zastranjenja; kontroverzno, gotovo ekscentrično tumače tekstove i utjecaj Dunska Škota smatrajući ga krucijalnom osobom prekretnice, a njegovo djelo 'fundamentalnim' jer da njime započinje modernistički obrat, pozivajući se na 'interdisciplinarnu autoritet' kao što su E. Gilson, O. Boulnois, D. Burrell s jedne strane te J. F. Courtine, J. Y. Lacoste, E. Alliez i dakako G. Deleuze s druge; nedorečenosti u pogledu Derridina nihilizma u RONT-u su još uvijek otvorene i diskutabilne; nisu u potpunosti jasni i određeni kada su u pitanju općeprihvaćeni kanoni anglosaksonske analitičke filozofije, pogotovo u pogledu Wittgensteina i njegovog lingvističkog obrata; Nisu ni približno jasno i plauzibilno artikulirali kako je moguće implementirati i živjeti katoličku doktrinu u zbrkanom svijetu koji karakterizira antimonastički habitus. Djelomičan povratak ili zaokret prema srednjovjekovnom i metafizičkom poimanju stvarnosti puno je kompleksniji od specifičnih suvremenih poganskih dualizama koje kritiziraju korjeniti pravovjerci.

- Prioritet egzistencije u odnosu na misao
- Primarnost jezika
- 'Ekstatični' karakter vremena
- Historičnost razuma
- Naglasak na dijaloškom principu
- Obustava etičkog
- Ontološka razlika

U tekstovima koje danas objavljuju korjeniti pravovjerci možemo vidjeti nešto od anticipacije neke sutrašnje teologije koja će govoriti o prijateljstvu, jeziku, estetici, seksualnosti, romantici i socijalizmu. Namjera autora RO-a je da svojim subverzivnim uvidima doprinesu euharistijskom razumijevanju stvarnosti kao odgovor na nihilizam sekularnog modernizma. Prema mišljenju J. Smitha RO je simfonija koja se sastoji od pet pokreta. To je ujedno i tematski okvir koji problematiziraju autori RO-a:

- Kritika modernizma i liberalizma
- Postsekularnost
- Participacija i materijalnost
- Sakramentalnost, liturgija i estetika
- Kulturna kritika i transformacija (usp. Smith, 2004:70-80)

C. Pickstock će ustvrditi kako je radikalna ortodoksija eklezijalno ukorijenjena u crkvenom poretku episkopata utemeljena u danosti euharistije. Ta euharistijska danost definirana je ekumenskim koncilima i koncilijarnim poimanjem reformiranog katolicizma. Slijedeći de Lubaca, radikalna ortodoksija smatra kako je moderna teologija izgubila srednjovjekovnu viziju *triplex modus corporis Christi* (trostrukosti Kristovog tijela). To je jedan od ključnih razloga neuspjeha i *pat-hosa* moderne teologije koja se izgubila u labirintima narcisoidne apologetike. Taj gubitak trostrukosti Kristova tijela vidljiv je u ranoj modernosti koja je utvrdila konfesionalne granice protestantske totalitarne bibliolatrije i posttridentskog autoritarnog pozitivizma. Ako to kažemo na drugačiji način, nestajanje doktrine o trostrukosti Kristova tijela doprinijelo je nastanku dva nedovršena oblika autoriteta koji postoje i danas. Unutar konteksta moderne zapadne teologije došlo je do dualističkog razumijevanja autoriteta u Crkvi. Protestanti uglavnom izričito inzistiraju na autoritetu Biblije, a katolici kao zadnju instancu autoriteta vide crkveno učiteljstvo to jest papinu nepogrešivost. Baš ovakvo necjelovito i reakcionarno tumačenje autoriteta zahtjeva da se obnovi doktrina o trostrukosti Kristova tijela.

De Lubac razlikuje tri Kristova tijela koja se međusobno prožimaju. *Soma typicon*, to jest tipološko tijelo, spominje još Origen. *Soma typicon* ne odnosi se samo na individualno, fizičko, povijesno tijelo Isusa Krista, nego i na povijesno

tijelo teksta Njegove riječi koja je zapisana u Bibliji. Drugo tijelo se naziva *corpus mysticum* i odnosi se na sakrament euharistije. U kasnoj patristici udomaćio se naziv “mistično tijelo”. Treće tijelo naziva se *corpus verum*, a to je tijelo Crkve. U suvremenoj teologiji govorimo o povijesnom tijelu, sakramentalnom tijelu i eklezijalnom tijelu. Trostrukost Kristova tijela je augustinovski usustavljena doktrina koju su u svojim tekstovima razradili i strukturirali sljedbenici Pashazija Radbertusa, Rabanija Maurusa i Flora Amalarija. U tom periodu počinje diferencijacija koja se sastoji od pravilnog razlikovanja trodijelnog značenja elementa koji se nalaze u sakramentu. To su tri razine dubine u sakramentu, a sve su tri esencijalno i integrativno povezane. Fulbert od Chartresa i Guitmond od Avresa načinili su nacrt doktrine koju je teološki vrlo imaginativno artikulirao Alger od Liega. H. de Lubac je u svom tekstu *Corpus Mysticum* napravio povijesni pregled i razvoj doktrine o trostrukosti Kristova tijela koju smo netom ukratko prikazali. No u ovom slučaju mi ćemo se pozvati na zaključak de Lubacovih uvida iz njegove najpoznatije knjige *Katolicizam*. De Lubac navodi da se trostrukost Kristova tijela može iščitati iz stvarnosti euharistijskog sakramenta. Euharistija kako ju je definirao Alger od Liega sastoji se od tri razine dubine u sakramentu koje su komplementarno povezane u jednu cjelinu.

- *Sacramentum tantum* - sam sakrament – izvanjski znak – prvi se dio konstituira od elementa obredom žrtvenih darova (kruh i vino)
- *Sacramentum et res* - sakrament i stvarnost - odnosi se na ono što je pod znakom - drugi se dio konstituira crkvom
- *Res tantum* – stvarnost - konačni plod sakramenta – treći se dio elementa konstruira jedinstvom crkve

Ovako shvaćen sakrament teološki je legitimirao kompleksnu doktrinu *triplex modus corporis Christi* koja je svoju eklezijalnu implementaciju doživjela u ranom srednjem vijeku. U kasnom srednjem vijeku pod utjecajem nominalističke filozofije dolazi do rastakanja doktrine o tri Kristova tijela. Reformacija će do kraja demontirati Algerovu doktrinu. Tomu se ne treba čuditi jer su Lutherova i Calvinova teologija u potpunosti determinirane Occamovim nominalizmom. Luther na puno mjesta Occama naziva “moj predragi učitelj”, premda se sa svojim predčasnikom i učiteljem razilazi u razumijevanju euharistije. Govoreći općenito o doktrini *triplex modus corporis Christi* možemo zaključiti sljedeće. Protestantizam je u različitim formama sintetizirao prva dva tijela navedene doktrine. Od povijesnog i sakramentalnog tijela svojom je teologijom načinio jedno tijelo - neku vrstu *povijesno-sakramentalnog* tijela koje nije uvijek lako razumjeti, pogotovo u kontekstu nekih različitih anabaptističkih teologija. Posttridentski katolicizam je sintetizirao druga dva tijela sakramentalno i eklezijalno. To jest, nastalo je novo tijelo, neka vrsta *sakramentalno-eklezijalne sinteze*. Jedno tijelo “nestaje” i to je

temeljni problem moderne teologije, uvjereni su korjeniti pravovjerci. Tri tijela pretaču i stapaju se u dva koja od vremena postreformacije i baroka egzistiraju u pritajenom dualističkom konfliktu. Eklatantni primjer takvog teološkog dualizma ogleda se u liturgiji. S jedne strane nastaju tipične protestantske individualističke prakse pobožnosti (i atomistički razmrvljena i nedorečena ekleziologija), a s druge se strane sve više pojavljuje takozvani barokni klerocentrično liturgijski spektakl koji će determinirati katoličku pobožnost i teologiju sve do II. vatikanskog sabora.

U vlastitim tekstovima i istraživanjima korjeniti pravovjerci žele obnoviti i posadašnjiti temeljne karakteristike patrističke i rane srednjovjekovne teologije, a to su učenje o nadnaravnom, o analogiji, o alegoriji, participaciji i trostrukosti Kristova tijela. Ako želimo biti precizniji, radikalna ortodoksija želi ponovno teološki redefinirati poimanje autoriteta koje se raspalo već nakon 1300. godine, a svoj potpuni kolaps doživjelo Westfalskim mirom. Westfalski mir iz 1648. samo je zazidao granice protestantizma i tridentskog katolicizma kao dva specifično nedovršena poimanja autoriteta u zapadnoj crkvi. Citirajući uglednog M. de Certeaua Milbank tvrdi sljedeće:

“(...) de Certeauov drastičan zaključak ovdje je rigorozan i neporeciv: krucijalna promjena nije reformacija, nego protestantizam i tridentski katolicizam koji su predstavljali dvije alternativne verzije ‘reformacije’, a trebalo bi ih definirati kao zamjene s trijadnog na dijadno razumijevanje postojećih odnosa naspram tijela Kristovog. Ta bi vrsta spoznaje mogla biti temelj za iskreniji i samokritičniji ekumenizam” (Milbank, 2003:124).

Namjera je radikalnih pravovjercara obnoviti i rekonstruirati trijadno razumijevanje Kristova tijela pozivajući se na predreformacijsko tumačenje teološkog diskursa unutar specifične postmoderne matrice. Naime autori RO-a su stvorili specifični teološki diskurs u kojem pomoću de Lubacovih uvida sintetiziraju kasno neoplatonističku participativnu ontologiju i Augustinovu iluminativnu epistemologiju. Pomoću teurgijsko-doksološke vizije kršćanstva radikalni pravovjerci žele nas podsjetiti da Pismo, tradicija i razum čine jedan cjeloviti i komplementarni autoritet neophodan za svaki plauzibilniji teološki diskurs. Takav jedinstveno shvaćeni teološki autoritet radikalno se suprotstavlja različitim modernističkim dualizmima kao što su objava-razum, narav-milost, tijelo-duša i sveto-sekularno. Teurgijsko-doksološka vizija kršćanstva koju zagovaraju korjeniti pravovjerci nudi konkretna rješenja u nadilaženju gnostičkih modernizama koje je utemeljio projekt Prosvjetiteljstva. Takvu viziju kršćanstva autori RO-a dodatno radikaliziraju pomoću velikog broja suvremenih francuskih teoretičara i fenomenologa. Možemo navesti samo one najcitiranije, s kojima korjeniti pravovjerci vode živi i zanimljivi dijalog. To su Michel Henry, Jean-Luc Marion, Francios Laruelle, Jean-Louis Chretien, Jean-Francois Courtine i Dominique Janicaud.

Ovo su važne činjenice kako bi se moglo razumjeti kako autori RO-a promišljaju aktualizaciju inkarnaciju danas. G. Ward promišlja povijesno tijelo, C. Pickstock donosi inspirativne retke o euharistijskom tijelu, a J. Milbank vrlo provokativno reflektira o eklezijalnom tijelu. Ponovno promišljanje o ranom srednjovjekovnom razumijevanju inkarnacije autore RO-a će dovesti do zanimljivih političkih zaključaka koje ćemo navesti u zaključku ovog rada. Ovdje je potrebno napomenuti da sve troje autora u svojim tekstovima na jedan kompleksan način problematiziraju odnos inkarnacije, tjelesnosti, teksta, euharistije i Crkve. Moje izlaganje u ovom radu jednim je djelom vođeno vlastitim preferencijama i imperativima u kojem će promišljanje J. Milbanka biti krucijalno jer je on najeksponiraniji i neformalni voditelj cijelog pokreta RO-a.

SOMA TYPICON – Graham Ward

G. Ward želi odgovoriti na postmoderna pitanja koja tematiziraju i istražuju Kristovo utjelovljenje, njegovu tjelesnost i seksualnost unutar polifonog konteksta Novog zavjeta. G. Ward ima namjeru dokazati kako je Kristovo tijelo paradigma za razumijevanje svih drugih tijela istražujući literarno razmještanje Kristovog tijela u Novom zavjetu. On traži tekstualne figure te razmještenosti koje redom pojašnjava počevši od utjelovljenja i Kristovog obrezanja. Ako želimo razumjeti Kristovu korporalnost kao paradigmu kojom razumijevamo sva druga tijela, potrebno je razumjeti Kristovu tjelesno tekstualnu razmještenost koju G. Ward povezuje u jednu cjelinu. A to su preobraženje, posljednja večera, raspeće, uskrsnuće i uzašašće. Za G. Warda tijelo je nešto dinamično i kao takvo nije u potpunosti opisivo jer je tekstualno razmješteno. Neopisivost i razmještenost tijela u Novom zavjetu čitamo kao “znak participacije u punini istine”. Na takav način istina neće biti totalizirajuća, nego beskonačna pa ćemo stoga moći vrednovati nedovršenosti i otvorenosti kraja. Tu nedovršenost i otvorenost mogli bismo za razliku od postmodernista shvatiti kao sredstvo milosti. G. Ward će ustvrditi da su svi događaji od utjelovljenja do uzašašća komunikacija *Logosa* koji od tijela stvara zajednicu. Razumjeti tu činjenicu znači razumjeti je u terminima *Logosa* koji stvara prostor unutar sebe, maternicu unutar koje će se roditi Crkva. Kristovo tijelo je propusno, transkorporalno i transrazmještavajuće tako da su unutar tog tijela locirana sva druga tijela koja tom situiranošću zadobivaju svoja značenja. Ovo je važna činjenica koja će Wardu pomoći da na postmoderni način promišlja teologiju seksualnosti i erotičnosti – nju će autor razviti u svim najkompleksnijim i najkontorverznejim člancima pod nazivom “Šizoidni Krist” i “Politika Kristova obrezanja i otajstvo svih tijela”. Wardovi zaključci dobar su uvod u euharistijsku teologija Catherine Pickstock.

CORPUS MYSTICUM – Catherine Pickstock

Kristove riječi s posljednje večere «Ovo je moje tijelo» za C. Pickstock krucijalne su riječi za razumijevanje euharistijskog tijela. C. Pickstock je uvjerena da te riječi ne samo da imaju jasno značenje, nego značenje tih riječi daje značenje i smisao svim drugim riječima. Rečeno provokativnije, izvan liturgije, izvan logike kojom je utemeljena euharistija, nema istine. To je ujedno temeljna perspektiva euharistijske teologije C. Pickstock. Milbank se samo nadovezuje na riječi svoje studentice, tvrdnjom kako je liturgija u cijelosti istinski čovjekov *poesis*. Takve tvrdnje posljedica su inkarnacijskog razumijevanja jezika na kojem insistiraju korjeniti pravovjerci. Jezik je prvotno medij odnosa čija je uloga da nas locira u odnos s Bogom. Ili, kako je to točnije ustvrdio G. Ward, jezik je neiskorjenjivo teološki (Ward, 1998:9). C. Pickstock želi obnoviti specifično srednjovjekovno poimanje jezika kao liturgije koji nas osposobljuje i upućuje na naš udio i sudjelovanje u božanskom životu. No u isto vrijeme C. Pickstock promišlja istinu u postmodernim kategorijama. Istina je događaj i odnos. Mnogostruki odnos u vremenu, koji se neprekidno održava u liturgijskoj zajednici. Taj susret s istinom događa se u euharistiji u kojoj je Krist uprisutnjen transsupstancijacijom. Doktrina o transsupstancijaciji prema tvrdnjama C. Pickstock nadilazi uobičajene modernističke dualizme “prisutnost-odsutnost” i “riječi-stvari” jer se u euharistiji objavljuje beskonačno i božansko kao ono koje je utjelovljeno konačno, vremenito i opipljivo. Transsupstancijacija je u stanju od znakova iznova načiniti živi odnos s Bogom i kao takva ona mora biti primjenjiva na cijelu stvarnost. Euharistija bi prema tome morala davati značenje svim drugim značenjima na način da obnavlja naše razumijevanje svijeta, vremena, jezika i znaka. Euharistija nam pokazuje da stvorene stvari i znakovi nisu trag ili otklon prisutnosti koja se nikad do kraja ne uprisutnjuje, nego da su oni modusi uživiljenog odgovora Bogu. Takvo poimanje euharistije nam pokazuje na koji način primamo utjelovljenog Krista i kako taj utjelovljeni Krist “nastavlja” svoje utjelovljene u zajednici koju je konstituirao. Sama Crkva kroz euharistiju biva utemeljena slaveći i primajući dar Božje prisutnosti pod prilikama kruha i vina, kao dar koji se iznova i iznova daruje.²

- 2 Euharistija ne samo da omogućuje svaku moguću komunikaciju i činu je smislenom, nego postaje modus suodnosa vječnosti i vremena jer je za autore RO-a vrijeme važnija kategorija od prostora. Euharistijski događaj Crkve primarno se odnosi na protežnost u vremenu kroz vječnost i u tome se razlikuje drugih oblika ljudskih zajednica koje se primarno definiraju prostorom, inzistirajući na kategoriji imanentnosti. Autori RO-a stoje na poziciji da crkva nije samo jedna zajednica unutar pluralnog konteksta različitih zajednica, nego specifična zajednica koja svojom partikularnošću želi proslaviti primat vremena nad prostorom pomoću inkarnacijskog i doksološkog poimanja jezika, dovodeći u pitanje svaki oblik univerzalizma koji počiva na modernistički racionalnoj prostornosti kako je definira diskurs Prosvjetiteljstva.

CORPUS VERUM – John Milbank

Isusovo utjelovljenje za Milbanka nije samo esencijalno lingvistička i poetska stvarnost nego je Isus “naša pravilna riječ za Boga i za istinsku ljudskost.” Milbank želi stvari okrenuti naopako. Prvo moramo razumjeti praksu Crkve, a tek onda dolazi do promišljanja i razumijevanja Isusova utjelovljenja. To je ujedno stav koji zastupaju svi korjeniti pravovjerci. Za autore RO-a Crkvu bi trebali promatrati kao socijalnu formaciju koja ponavlja priopćavanje svim drugim formacijama. Crkva je zajednica kao što je i sam Bog zajednica. Ona je egzemplarna ljudska zajednica i najposebniji socijalni događaj. Crkva je način na koji kršćani žive i način na koji se oblikuju kao kršćani. Osobe preko prakse Crkve bivaju privučene Kristovim utjecajem, a tek naknadno dolazi do vjere u inkarnaciju. Ta vjera u inkarnaciju ojačava postojeću kršćansku praksu oprosta grijeha i posredovanja mira koji su mandat crkve. Crkva je učinkoviti nastavak utjelovljenja kroz povijest. Ili kako je to lijepo rekao Grgur Nazijanski na kojeg se Milbank poziva u svojim tekstovima: «Tko vidi crkvu, gleda ravno u Krista.»

Crkva je nastavak Kristovog pomirujućeg dijela jer je Krist prisutan kroz tekst Riječi, sakramente i na način na koji ljudi žive njegov put.³ Ono što je počelo utjelovljenjem, nastavlja se u euharistiji koja se uprizoruje u liturgijskoj praksi Crkve.

Tako se inkarnacijom, i pored toga što Bog naizgled ne može primiti ništa, događa da Bog počinje prihvaćati naše obožavanje njega kroz pridruživanje osobi Logosa. Bog prihvaća naše ljudsko obožavanje. To na neki otajstveni način nije samo ono što jednosmjerno prima beskonačno, niti ono konačno uzvraća beskonačnom jednosmjernu hvalu. Prije svega je istina to da postoji neka beskonačno-konačna razmjena darova kao što je to Ivan Krstitelj potvrdio u vlastitom iskustvu pobožanstvenja. Na taj način Krist je sada kralj na zemlji i iz toga slijedi kako je potrebno da postoji spajanje demokratske disperzije s monarhijskom liberalnošću. Doista, to bi gotovo trebalo voditi u pravcu monarhijske anarhije,

3 Stoga nas ne treba čuditi teološki moto pokreta koji kaže: “najprije ekleziologija”. To prije svega znači da Crkva “nije program niti neka stvarna zajednica, nego ozakonjena mašta, pripovijest” kako to kaže Milbank (Enclave, 342). Takva ozakonjena mašta i pripovijest svoju univerzalnost ne osigurava vidljivim društvenim ugovorima koje potvrđuje i čuva vojna sila. Podtekst ovakvog promišljanja temelji se na dvije činjenice koje naši autori ne dovode u pitanje. Prva činjenica je Hauerwasova često citirana rečenica kako Crkva nema socijalnu etiku jer je sama Crkva socijalna etika. Milbank će tu tvrdnju nadopuniti sljedećom tvrdnjom: Crkva nema socijalnu teoriju jer je crkva socijalna teorija. Socijalna teorija crkve zove se ekleziologija, uvjeren je Milbank. Druga činjenica još je «skandaloznija» od prve. Unutar mnogih postmodernih pripovijesti koje se danas pričaju i prepričavaju, pitanje je samo dobrog ukusa za koju ćemo se pripovijest odlučiti, a odlučujemo se zapravo na temelju određenog estetskog senzibiliteta, to jest one pripovijesti koja nam nudi najprodornije i najautentičnije estetsko iskustvo.

kao što je to jasno predložio Tolkien u “Gospodaru prstenova”: u Grofoviji ne postoji zakon, već uređeni eho udaljenog kraljevstva” (Milbank: 2006:16).

Obožavanje Boga prema Milbanku odigrava se u kontekstu teološki protumačenog kompleksnog prostora. Kompleksni prostor Crkve je univerzalni *tribalizam* u kojem se razmjenjuju darovi. Takav univerzalni *tribalizam*, kako to navodi Milbank, suprotstavljen je ne samo lokalnom *polisu*, nego i univerzalnom *imperiju*. Kompleksni prostor jest teo-politički i socio-kulturalni opis mnogostrukih eklezijalnih odnosa koji imaju različite centre i diferencirajuće poluge moći. Kompleksni prostor sastoji se od mnogih udruženja, cehova, sveučilišta, domaćinstava, pokreta, bratstava i monastičkih redova koji imaju svoju specifičnu vrijednost, utjecaj i svoje pravilnike. Unutar tog kompleksnog prostora autoritet, moć i sfere utjecaja moraju biti razdijeljene i nehijerarhijski raspršene. Ako moć i autoritet nisu hijerarhijski raspršeni, Crkva postaje parodija moderne totalitarne države i njene birokracije. Zato će za Milbanka Crkva biti neka vrsta nomadskog grada (*polisa*) u Augustinovom smislu. Crkva je zajedništvo braće i sestara koje je u potrazi za Svetim gralom, to jest u zajedništvu krvi Kristovog kaleža koji im daruje život.

Ako pokušamo sažeti što su o utjelovljenju rekli G. Ward, C. Pickstock i J. Milbank unutar teopolitičkog konteksta koji formira doktrina o trostrukosti Kristova tijela, dolazimo do sljedećeg zaključka. Doktrina o trostrukosti Kristova tijela na čiju je neprijepornu važnost ponovno ukazao H. de Lubac povlašteno je mjesto istinske kršćanske prakse. U interpretaciji RO autora ta doktrina na maštovito subverzivni način tematizira i aktualizira pitanje Kristove inkarnacije danas. Doktrina o trostrukosti Kristova tijela u interpretaciji radikalne ortodoksije izričito je važna za suvremenu protestantsku teologiju. Zato što tom doktrinom radikalno dovodimo u pitanje različite forme religijskog i političkog fundamentalizma koje teroriziraju cijeli svijet. U isto vrijeme ta doktrina dovodi u pitanje spektakularnost liberalne demokracije gdje po Milbankovim riječima: “sami predstavnici samo predstavljaju sebi prizor predstavljanja.”

Politika inkarnacije, koja je posljedica razumijevanja doktrine o trostrukosti Kristova tijela prema Milbanku, ima dovoljno resursa da preispita i redefinira tržišnu neoliberalnu ekonomiju kao i da dovede u pitanje kataklizmičku kapitalističku proizvodnju kojoj je nemoguće suprotstaviti se različitim fundamentalizmima. Takvu politiku inkarnacije J. Milbank nazvao je socijalizam milosti, što nije ništa drugo nego povratak socijalizma njegovim kršćanskim korijenima - čiju su matricu stvorili autori kao što su J. A. Comenius, T. More, T. Campanella, C. H. Saint-Simone, F. C. Fourier, R. Owen. Namjera je autora RO-a da pomoću navedenih autora svoju kompleksnu teološku viziju dovedu u ozbiljni, kompleksni i konstruktivni dijalog sa suvremenim teoretičarima ljevice od S. Žižeka, A. Negria, G. Agambena, A. Badioua, E. Laclaua i C. Mouffea pa do R. Brassiera i Q.

Meillassouxa. Ako bar donekle želimo shvatiti otajstvo inkarnacije, Milbank nas poziva da promislimo o sljedećim riječima: “Mi praktički prepoznajemo Krista kao ispunjanje ljudskog predumišljaja s namjerom da naši životi nisu ništa drugo nego tumačenje Krista kako nam je predstavljen u Pismu i sakramentima” (Milbank, 1997:139).

Literatura

- Bell Jr., D. M. (2001.), *Liberation Theology after the End of History – The Refusal to Cease Suffering*, Routledge, London
- Certeau, M. de (1992.), *The Mystic Fable*, sv. 1, University of Chicago Press, Chicago
- Cunningham, C. (2002.), *Genealogy of Nihilism – Philosophies of Nothing and the Difference of Theology*, Routledge, London
- Hanby, M. (2003.), *Augustine and Modernity*, Routledge, London
- Hart, D. B. (2003.), *The Beauty of Infinite – The Aesthetics of Christian Truth*, Eerdmans, Grand Rapids
- Hauerwas, S. (1997.), *Wilderness wanderings – Probing Twentieth-Century Theology and Philosophy*, WestviewPress, Boulder
- Jones, G. (1997.), Review of Word Made Strange, *Reviews in Religion and Theology*, 2-6.
- Long, S. (2003.), *Divine Economy – Theology and Market*, Routledge, London
- Lubac, H. de (1988.) *Catholicism – Christ and the Common Destiny of Man*, Ignatius Press, San Francisco
- Lubac, H. de (1968.), *Corpus Mysticum – The Eucharist and the Church in the Middle Ages: historical survey*, SCM Press London
- Milbank, J. (2003.), *Being Reconciled – Ontology and Pardon*, Routledge, London
- Milbank, J. (2006.), *Liberality Versus Liberalism*, posljednja promjena 7. 12. 2008., iz <http://www.theologyphilosophycentre.co.uk/papers.php#milbank>
- Milbank, J. (2003.), “The Programme of Radical Orthodoxy”, 33-45., u: *Radical Orthodoxy – Catholic Enquiry*, Ashgate, Aldershot
- Milbank, J. (2006.), *Theology and Social Theory*, Blackwell, Oxford
- Milbank, J. – Pickstock, C. – Ward, G. (1998.), «Suspending the Material: The Turn of Radical Orthodoxy», u: *Radical Orthodoxy – New Theology*, Routledge, London
- Miranda, J. (1982.), *Communism and Bible*, Orbis Books, New York
- Morali, I. (2007.), *Henri de Lubac, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb

- Pickstock, C. (1998.), *After Writing – On Liturgical Consumption of Philosophy*, Blackwell Publishers, Oxford
- Pickstock, C. (2000.), «Radical Orthodoxy and Meditations of Time», u: *Radical Orthodoxy – Catholic Enquiry*, 63 -76, Ashgate, Aldershot
- Shakespeare, S. (2007.), *Radical Orthodoxy – A Critical Introduction*, SCPK, London
- Smart, C. (1997.), *The Religious Poetry*, Fyfieldbooks, Manchester
- Žižek, S. (2000.), *The Fragile Absolute – or, Why is the Christian Legecay Worth Fighting For?*, Verso, London
- Žižek, S. (2005.), *O vjerovanju – Nemilosrdna ljubav*, Algoritam, Zagreb
- Žižek, S. (2002.), *Sublimni objekt ideologije*, Arkzin, Zagreb
- Ward, G. (1995.), *Barth, Derrida and the Language of Theology*, Cambridge University Press, Cambridge
- Ward, G. (2000.), “Radical Orthodoxy and/as Cultural Politics”, u: *Radical Orthodoxy – Catholic Enquiry*, 97-111, Ashgate, Aldershot

Triplex modus corporis Christi – A Reconstruction of Radical Orthodoxy

Summary

Modern theology has lost its medieval vision of triplex modus corporis Christi (the three-fold nature of Christ's body). In his theological research, Henry de Lubac resolves in several points the doctrine of the three-fold nature of Christ's body that mentions soma typicum, corpus mysticum and corpus verum. Soma typicum is typological, the individual body of Christ, and also the body of the text of his Word, corpus mysticum is referring to the eucharistic body, while corpus verum is referring to the church. In early modernity, these three parts had transferred into two which existed in conflict. Radical orthodoxy is convinced that the basic problem of modern theology is that one body “disappears”. This essay endeavors to show how radical orthodoxy understands the actualization of the incarnation today. I will try to show how Graham Word understands soma typicum. After that, I will present the main determinants of the corpus mysticum the way Catherine Pickstock presented them, as well as corpus verum as presented by John Milbank. In the conclusion, I want to emphasize the importance and the political relevance of the discourse as advocated by radical orthodoxy, which indirectly relates to the doctrine of the incarnation.